

L'ELEGÀNCIA DE L'ERICÓ DE MURIEL BARBERY

Índex:

- 1) Introducció
 - 2) Cites literàries, musicals i artístiques
 - 3) Humor
 - 4) Reflexions poètiques i filosòfiques
 - 5) La cultura japonesa dins L'elegància de l'ericó
- Muriel Barbery L'elegància de l'ericó

1) INTRODUCCIÓ

L'obra, malgrat haver estat un best-seller a França, és un llibre no gens fàcil amb una gran riquesa d'idees, reflexions, ironia, matisos, suggerències i lirisme, que demanen del lector una gran concentració per no perdre's entre les seves pàgines i per poder-ne apreciar totes les seves qualitats. Subratllar les línies més significatives i fer-hi anotacions pot ajudar a treure'n l'entrellat i no anar a la deriva quan naveguem pel text. Per tot això, el que és recomanable en qualsevol llibre d'aquesta densitat que és la relectura (Nabokov deia que els bons llibres no s'han de llegir sinó de rellegir), en aquest ho és encara més. Rellegir-lo hauria de ser obligat i si és dues vegades encara millor.

Això no obstant, una vegada apuntada aquesta complexitat que pot ser encarada com un repte, cal dir que la peripècia és molt senzilla: Renée, una portera vídua i a la cinquantena i Paloma, la filla preadolescent d'un ministre d'esquerres són les nostres protagonistes. Dues persones molt diferents en edat i condició social que comparteixen dues circumstàncies: viuen al mateix edifici i són dues ments brillants que volen passar desapercebudes. Amb els relats d'ambdues ens endinsem en el món dels inquilins del 7 de la rue Grenelle a París, veiem com viuen i com pensen..., però també coneixem a la Renée i a la Paloma, els seus pensaments més íntims, el seu desencís amb el món que les envolta i el seu refugi en l'art, la cultura i els gats. Tot això però canvia el dia que arriba un nou inquilí que trenca els estereotips i farà que tot canviï.

2) CITES LITERÀRIES, MUSICALS I ARTÍSTIQUES

-Mentre la televisió de la porteria bramava programes infames, a l'interior, d'amagat de tothom, Renée veia Mort a Venècia i escoltava Mahler

-Paloma diu que la seva mare és doctora en lletres i es passa el temps donant-nos la tabarra amb referències literàries: "Colombe no facis la Guermantes" (Marcel Proust), "Petita meva ets tota una Sanseverina" (La cartoixa de Parma, Stendhal).

-La meua mare que ha llegit tota l'obra de Balzac i cita Flaubert a cada sopar, demostra cada dia fins a quin punt la instrucció és una estafa sensacional.

-Renée: "El meu gat es diu Lleó per Tolstoi. El precedent es deia Dongo per Fabrice del. La primera tenia per nom Karenina per l'Anna, però jo només li deia Kare, per por de ser desemmascarada".

-Renée: "Greenaway suscita en mi admiració, interès i badalls i considero Blade Runner una obra mestra de la distracció de gamma alta".

-L'última pel·lícula que va a veure Renée amb el seu marit Lucien és La caça de l'Octubre Roig. "Qui vulgui comprendre l'art del relat, només ha de mirar-la; em pregunto perquè la universitat s'obstina a ensenyar els principis narratius a cops de Propp, Greimas o altres càstigs en comptes

d'invertir en una sala de projecció. Primícies, intrigues, actants, peripècies, conquestes, herois i altres coadjuvants: n'hi ha prou amb un Sean Connery amb un uniforme de submarinista rus i uns quants portaavions ben col·locats”.

-Renée: “Tanmateix, deia jo, m'he assabentat aquest matí a France Inter que aquesta contaminació de les meves aspiracions a la cultura legítima amb altres inclinacions a la cultura il·legítima no constitueix un estigma de la meva baixa extracció i del meu accés solitari a les llums de l'esperit sinó una característica contemporània de les classes intel·lectualment dominants. ¿Com me n'he assabentat? Per boca d'un sociòleg, del qual m'hauria agradat saber i a ell mateix li hauria agradat saber que una portera amb sabates Scholl acaba de convertir-lo en una icona sagrada. Tot estudiant l'evolució de les pràctiques d'intel·lectuals impregnats antany d'alta educació des que es llevaven fins que se n'anaven al llit i ara pols de sincretisme on la frontera entre la vertadera i la falsa cultura es trobava irremeiablement borrosa, ell descrivia un professor titular de Lletres Clàssiques que antigament havia escoltat Bach, llegit Mauriac i mirat pel·lícules d'art i assaig i que avui escolta Händel, “el rapero” M C Solaar, llegeix Flaubert i Jhon Le Carrée, se'n va a veure una de Visconti i la darrera Jungla de vidre i menja hamburgueses a migdia i sashimi al vespre.

(Aquest fragment ve a dir-nos que avui ja no existeix l'intel·lectual “pur” que només consumeix alta cultura sinó que en tot intel·lectual hi ha un sincretisme(barreja) d'alta i de baixa cultura, que és el que li passa a l'autodidacta Renée. Cosa que reblarà el fragment següent.)

-Renée: (...) que jo, la Renée sigui el testimoni de la mateixa transformació que agita les elits intel·lectuals –compostes per petits Pallières preuniversitaris que llegeixen Marx i se'n van en grup a veure Terminator o per petites Badoises que estudien dret a Assas i sangloten davant Nothing Hill- és una commoció de la qual em costa recuperar-me. Perquè es veu molt netament, per a qui pari atenció a la cronologia, que jo no imito aquests brivalls, sinó que, amb les meves pràctiques eclèctiques, m'hi he avançat.

(“Renée profeta de les elits contemporànies” diu la narradora amb humor)

-“Ja sap totes les famílies felices s'assemblen”(Renée) “Però cada família dissortada ho és a la seva manera”(Ozu) En aquest petit diàleg s'estableix una complicitat entre Renée i Ozu perquè es tracta de les dues frases que hi ha ben bé al començament d'Anna Karenina.

-Renée demana a Manuela quins són els noms dels gats d'Ozu i aquesta respon que la gata es diu Kitty però que no ha comprès bé el nom del gat. I Renée li diu ¿Levin? I Manuela diu que sí. I li explica a Manuela que Kitty i Levin són els noms dels protagonistes de Anna Karenina.

-Paloma provoca i posa en evidència la professora de Llengua i Literatura citant Jakobson i al psicoanalista de la seva mare parlant-li de Lacan, ambdues coses impensables en una nena de dotze anys.

3) HUMOR

-Hi ha molt humor quan Paloma descriu la seva família.

-La meva germana Colombe (....) Per acabar-ho d'adobar, per una obscura raó la Colombe, que no té ni una engruna de discerniment, ha comprès que allò que em fa més por a la vida és el soroll. Crec que és una descoberta que va fer per casualitat. Mai no li hauria vingut al cap que algú pugui necessitar el silenci. Que el silenci serveixi per anar a *l'interior*, que sigui necessari per a aquells que no estan interessats només per a la vida a l'exterior, no crec que ho pugui comprendre, perquè el seu propi interior és tan caòtic i sorollós com l'exterior del carrer. Però, en tot cas, ha comprès que em calia el silenci i per desgràcia la meva cambra està al costat de la seva. Així doncs fa soroll al llarg del dia(...).

-(...) Cal sentir també les bestieses que explica la mama, perquè ella conta a tothom les seves sessions amb el seu *psico* com si hagués anat a Disneyland: atracció "la meva vida de família", palau dels miralls "la meva vida amb la meva mare", muntanyes russes "la meva vida sense la meva mare", museu de l'horror "la meva vida sexual" (tot abaixant la veu perquè jo no ho senti) i, per acabar, el túnel de la mort, "la meva vida de dona premenopàusica"

-Podeu dir-li qualsevol cosa, a la mama, mentre s'ocupa de les seves plantes, no hi presta absolutament gens d'atenció. Per exemple: "Avui penso drogar-me i tenir una sobredosi", obté per resposta: "la kentia s'està esgrogueint per la punta de les fulles, massa aigua, això no és gens bo".

-Aquí, el mateix títol del capítol ja és humorístic: "L'esplín de la Constitució"

"En resum que quan s'estressa (la gata Constitució), té cistitis inflamatòries. Exactament igual que la dona.(...) Però ¿per quina raó s'estressa? Em pregunto en veu alta, perquè si la Constitució, amb una vida quotidiana de grassa gandula decorativa només pertorbada per benèvoles experimentacions veterinàries que consisteixen a palpar-li la bufeta, té motius per estressar-se, la resta del gènere animal s'enfonsarà en atacs de pànic.(...) ¿I com es cura això? Com amb els humans. Els donen Prozac.

-Jo crec (Paloma) que (la meva mare) no pren antidepressius per alleugerir les seves angoixes, sinó per suportar la psicoanàlisi.

4) REFLEXIONS POÈTIQUES I FILOSÒFIQUES

-Comencem amb una visió molt escèptica i humorística però que si hi rumiem veiem que no està tan allunyada de la realitat: -Un convidat del papa, al sopar de ahir a la nit, és qui ho va dir: “els que saben fer fan; els que no saben fer, fan classe; els que no saben fer classe fan classe als professors i els que no saben fer classe als professors es dediquen a la política”.

-Al pensament profund n. 4 es veu la necessitat de la vida espiritual: “Seria molt millor si compartíssim la nostra inseguretat, si entréssim tots plegats a l’interior de nosaltres mateixos per dir-nos que les mongetes tendres i la vitamina C, encara que nodreixin l’animal, no salven la vida ni sustenten l’ànima”.

-Al diari del moviment n.3 hi trobem una reflexió molt ben matisada passant d’una idea a l’altra: “He sentit aquesta perfecció en el meu cos; sembla que és una qüestió de “neurones mirall”: quan mires algú que fa una acció, les mateixes neurones que ell activa per fer-ho s’activen en el nostre cap, sense que facis res. Un salt acrobàtic sense moure’s del sofà i menjant patates fregides: per això agrada mirar esports, a la tele (...) Però sobretot és una altra idea la que m’ha vingut, a causa de les “neurones mirall”. Una idea pertorbadora, d’altra banda, i sens dubte vagament proustiana (cosa que m’irrita) ¿I si la literatura fos un televisor que mirem per activar les nostres neurones mirall i obtenir a baix preu els estremiments de l’acció? ¿I si, encara pitjor, la literatura fos una televisió que ens mostra tot allò que ens perdem?

-Paloma al pensament profund n.9 ens explica el perquè del títol i alguns dels seus gustos: La senyora Michel té l’elegància de l’erició: per fora està cuirassada de punxes, una veritable fortalesa, però tinc la intuïció que per dins és simplement tan refinada com els eriçons, que són uns animalons falsament indolents, feroçment solitaris i terriblement elegants.

I després hem tornat a la senyora Michel. Pensa(Ozu) quel el seu gat es diu Lleó per Lleó Tolstoi i estem d’acord a dir que una portera que llegeix Tolstoi i obres de can Vrin(obres filosòfiques) no és gaire corrent. Ell fins i tot té indicis molt sòlids per pensar que a ella li agrada molt Anna Karenina i està decidit a enviar-n’hi un exemplar. “Ja veurem la seva reacció” ha dit.

-Aquí fa una reflexió sobre la pintura que acaba amb una frase contundent epigramàtica: “I tanmateix....tanmateix és aquí, davant dels nostres ulls i cada quadre d’un mestre holandès n’és una encarnació, una aparició fulgurant que només podem contemplar a través del singular però que ens dona accés a l’eternitat, a la intemporalitat d’una forma sublim.

L’eternitat, aquest invisible que mirem.

-A diari del moviment del món n.4 trobem pensaments sobre el cant coral: “Llavors quan hi ha cànon, miro a terra perquè és massa emoció alhora: és massa bonic, massa solidari, massa meravellosament comunicatiu. Ja no sóc jo mateixa, sóc una part d’un tot sublim al qual els altres també

pertanyen i en aquells moments sempre em pregunto perquè no és la norma de cada dia en comptes de ser un moviment extraordinari d'una coral. Quan la coral s'atura, tothom aclama, amb el rostre il·luminat, els coristes radiants. És tan bonic. Finalment, em pregunto si el vertader moviment del món no és el cant.

-Al pensament profund n. 8 desenvolupa la idea *Si oblides el futur perds el present*: “Jo vaig comprendre molt d'hora que una vida transcorre en un no-res de temps, en mirar els adults al meu voltant, tan afanyats, tan estressats pel termini, tan desitjosos de l'ara per no pensar en el demà... Però si tens por de l'endemà és perquè no saps construir el present i quan no saps construir el present et contes que demà podràs i l'has fumut perquè demà acaba sempre convertint-se en avui. ¿Ho veieu?

Així doncs, sobretot no s'ha d'oblidar tot això. Cal viure amb aquesta actitud que envellirem i que no serà bonic, no serà bo, no serà alegre. I dir-se que és el present el que importa: construir, ara, alguna cosa a qualsevol preu, amb totes les forces. Tenir sempre el geriàtric en ment per superar-se cada dia, tornar-lo imperible. Escalar pas a pas l'Everest particular i fer-ho de tal manera que cada pas sigui una mica d'eternitat.

El futur serveix per això: per construir el present amb veritables projectes de gent viva”.

-Al diari del moviment del món n.7 fa una reflexió molt poètica sobre la bellesa i la mort: “ Jo, mirant caure aquella tija i aquell capoll, he tingut la intuïció de l'essència de la Bellesa en una mil·lèsima de segon. Si jo, una criatura de dotze anys i mig, he tingut aquesta sort inaudita perquè, aquest matí es donaven totes les condicions: ment buida, casa tranquil·la, roses boniques, caiguda d'un capoll. I per això he pensat en Ronsard, sense comprendre-ho gaire al principi, perquè és una qüestió de temps i de roses. Perquè el que és bell és el que copses quan passes. És la configuració efímera de les coses en el moment en què veus al mateix temps la bellesa i la mort. Ai, ai, ai, he pensat ¿Això vol dir que així és com cal menar la vida? ¿sempre en equilibri entre la bellesa i la mort, el moviment i la seva desaparició?

Potser estar viu és això: atrapar instants que moren.

En el llibre hi trobem també reflexions poètiques i filosòfiques de tarannà japonès que veurem en l'apartat següent.

5) LA CULTURA JAPONESA DINS “L’ELEGÂNCIA DE L’ERICÓ”

Un element essencial de la novel·la és el paper que juga en ella la cultura japonesa a través del haikú, les pel·lícules d’Ozu, el manga i aquest impuls oriental innat per trobar la bellesa en el més petit i efímer. La cultura japonesa es converteix per als personatges principals en taula de salvació davant la vulgaritat, el buit i la hipocresia d’Occident. Allò que és japonès s’erigeix en ideal de búsqueda insaciable de bellesa i veritat en la vida quotidiana.

Diu la Paloma al començament: “M’he marcat com a objectiu tenir la quantitat més gran possible de pensaments profunds i anotar-los en aquest quadern: que si res no té sentit que si més no la ment s’hi enfronti ¿oi? Però com que tinc un gran costat japonès, he afegit una limitació: aquest pensament profund ha de ser formulat sota la forma d’un petit poema a la japonesa: un haikú (tres versos) o una tanka (cinc versos). En el llibre, davant dels capítols que constueixen *els setze pensaments profunds* hi ha sempre un haikú o una tanka, com si aquests petits poemes constituïssin l’essència o la destil·lació del que després es desenvolupa.

La Paloma diu que l’haikú que li agrada més és un de Basho:

Cabanya de pescadors
Mesclats amb les gambes
Uns grills!

Potser els trets més característics d’un haikú siguin la brevetat, la concisió, la delicadesa, l’amor per l’efímer i les petites coses. En català el primer vers d’un haikú ha de tenir quatre síl·labes, el segon, sis, i el tercer quatre una altra vegada. Vegem-ne una quantitat d’exemples de collita pròpia:

10 Haikús de cuques i animalons

Ix de crisàlide.
L’ocell engabiat
occit d’enveja

El teu ventrell
rabent sota la lluna.
Des del ribatge.

Ciment molt fresc:
pardal perduraran
els teus peüets.

Les carpes plúmbies
morralegen el fang.
Les joves suren

Verd esblaïmat.
Del monestir, al claustre.
Un pregadéu.

Un pèl es mou
de la voraç eruga.
Càlida brisa.

Sobre el gripau
la gota que no cau
del cirerer.

Un dels set punts
d'aquella marieta
és ull marí.

La juliola
penja del volantí:
la mà irisa.

Dents de lleó
segades amb el tap:
borinot-tigre.

-La cultura japonesa apareix molt preuada al llarg del llibre: aquest és el final del pensament profund n. 6: “Te i manga contra cafè i diari: l’elegància i l’encís contra la trista agressivitat dels jocs de poder adults”.

-El ritual de prendre el te apareix moltes vegades a la novel·la, així es reflexiona sobre l’art de prendre el te: “¿on es troba la bellesa? ¿En les coses grans que, com les altres, estan condemnades a morir, o bé en les petites, que sense aspirar a res, saben incrustar en l’instant una gemma d’infinit (...) el ritual del te, doncs, té aquesta virtut extraordinària d’introduir en l’absurditat de les nostres vides una bretxa d’harmonia serena (...) Així, doncs, beguem-nos una tassa de te. Es fa el silenci, se sent el vent que bufa a fora, les fulles de tardor xiuxiueixen i surten volant, el gat dorm dins d’una llum càlida. I a cada glop, se sublima el temps”.

-En aquest fragment es vindica la sensibilitat nipona davant de l’occidental: La vertadera novetat és allò que no envelleix malgrat el temps. La camèlia sobre la molta del temple, el violeta de les muntanyes de Kyoto, una tassa de porcellana blava, aquesta eclosió de la bellesa pura al cor de les passions efímeres ¿no és allò a què tots aspirem? ¿I allò que nosaltres, les civilitzacions d’occident, no sabem assolir? La contemplació de l’eternitat en el moviment mateix de la vida.

- Al pensament profund n.11 ens trobem en l'amor a les petites coses i la búsqüeda en elles de la bellesa que se'ns dóna com un do: (...) al principi no he entès bé per què, he estat sensible als bedolls. En Kakuro parlava de la campanya russa amb tots aquells bedolls flexibles i remorosos i m'he sentit lleugera, lleugera...(....) Sí, és això: l'evocació dels arbres, de la seva majestat indiferent i de l'amor que els professem ens ensenya alhora com som d'irrisoris, miserables paràsits formiguejant a la superfície de la terra, i ens fa al mateix temps dignes de viure, perquè som capaços de reconèixer una bellesa que no ens deu res. En Kakuro parlava dels bedolls i, oblidant-me dels psicoanalistes i tota aquella gent intel·ligent que no sap què fer amb la seva intel·ligència, em vaig sentir de sobte més gran per ser capaç de copsar aquella bellesa tan gran.

-Al mateix temps es mostra el joc japonès del go com superior als escacs perquè als escacs cal matar per guanyar mentre que al go cal construir per viure. Pot haver-hi fases de combat, però són només mitjans al servei de la finalitat, fer viure els propis territoris(....) per guanyar cal viure però també deixar viure l'altre.

-Per bé que es parla de Marx, Husserl, Descartes, Kant, se'n parla només de passada i sense aprofundir-hi. Ja hem vist que es confronta la cultura japonesa de la qual està amarada l'obra a la cultura occidental sempre inferior.